

Patronen - Principes - Relaties - Theorieën

Patronen

"Het idee dat de wereld kan worden begrepen aan de hand van patronen en onderliggende principes is een van de belangrijkste inzichten van de mens en misschien wel zijn of haar meest succesvolle overlevingsstrategie."¹

Bij de manier waarop wij als mensen leven, overleven en functioneren speelt **waarneming** een sleutelrol.

Uit onderzoek in de Gestaltpsychologie weten we dat wij mensen altijd onze omgeving (bewust en onbewust) scannen op **patronen**. We gebruiken patronen ook om ons leven in te richten en er grip op te houden. Homo Sapiens is een patroonzoeker en een patroonherkenner.

Een **patroon** is een *waargenomen regelmatigheid die een element van herhaling in zich bergt die niet noodzakelijk onveranderlijk is.*^{2 3} Denk aan een stadsplattegrond: van Amsterdam: het stratenpatroon van het centrum met de grachtengordel.

Patronen hebben ook een zekere voorspellende kracht.⁴

Voor **muziek** geldt in dezelfde mate dat patroonherkenning een absolute voorwaarde is om muziek te maken, te volgen en te begrijpen. We oriënteren ons in muziek op basis van patronen. Een voorbeeld van een patroon kan zijn een motief, een akkoord of akkoordvolgorde, een groep tonen (terachord, hexachord, toonladder) et cetera.

Principes

Patronen verklaren op zichzelf niets, dat is wat **principes** beogen te doen.

Principes leggen een onderliggende *regelmatigheid* bloot, waarmee de oppervlaktepatronen verklaard kunnen worden.

Patronen en principes lijken *universeel* te zijn.

Er is sprake van een **principe** als meerdere patronen mee onder één noemer kunnen worden gebracht. Bijvoorbeeld in muziek: een sequens, een cadens, figuratie, enz.

Principes kunnen *gelaagd* zijn.⁵

Relaties

Er zijn allerlei relaties mogelijk tussen principes en patronen:

- logische gevolgtrekkingen
- procedures met min of meer formele regels (partimentopatronen, stemvoering, ...)
- informele relaties en randvoorwaarden (improvisatie uitgaand van een standard-leadsheet)

Tendenzen

Een **tendens** is niet wezenlijk anders dan een patroon; vaak gaat het hierbij om een gevonden regelmatigheid in een bepaald tijdsbestek. Een historische trend bijvoorbeeld. Een muzikaal

¹ Rens Bod, *Een wereld vol patronen* p. 11

² In muziek is variatie en verandering van patronen een essentieel kenmerk van muziek die we kunnen waarderen; we willen wel geboeid worden en ons niet "vervelen", tenzij we het hebben over meditatieve muziek met veel herhaling en weinig verandering waarmee we in een staat van rust willen worden gebracht.

³ Vergelijk Novak's definitie van concept: "a perceived regularity or pattern in events or objects, or records of events or objects, designated by a label". John D. Novak, *Learning, Creating and Using Knowledge*.

⁴ dat is zeker het geval in muziek, waarbij we een verwachtingspatroon opbouwen terwijl we "onderweg" zijn.

⁵ in muziek is dat meestal/heel vaak het geval

voorbeeld hiervan is het fenomeen *slotformule* of *cadens*. Hoe wordt een stuk (of een onderdeel daarvan) beëindigd door de eeuwen heen in bijvoorbeeld een gregoriaans gezang, een organum, een motet, een (Bach)koraal, een sonate, een standard, een (pop)song?

Theorieën

De manier waarop patronen en principes samenhangen kan worden geformuleerd in de vorm van een (overkoepelende) **theorie**. In de muziek zijn dergelijke theorieën vaak gekoppeld aan *disciplines* als harmonieleer, contrapunt, analyse.

Bestaande en/of ontstaande patronen?

Bestaande muziek leren "verstaan", weten hoe deze "werkt" is de gangbare benadering binnen het muziekvakonderwijs. Veel aandacht gaat uit naar het herkennen/begrijpen en werken met muzikale concepten van verschillende complexiteit.

Maar: Muziek kan ook ontstaan vanuit **improvisatie**. Vaak is improvisatie verbonden aan een stijl met de daaraan verbonden karakteristieke patronen en principes. Orgelimprovisaties tijdens erediensten bijvoorbeeld. Of in de jazz met een leadsheet als startpunt.

Maar het is ook mogelijk muziek (improviserend) te laten **ontstaan** vanuit reageren op suggesties/instructies/iteraties binnen een vrije muzikale ruimte, waarbij de ruimte op variabele wijze in termen van muzikale parameters wordt begrensd. Deze benadering wordt door Jan-Ruud Oosterhaven gekozen: daartoe heeft hij zijn ImproMachine ontwikkeld:

*"Het concept van de ImproMachine is gestoeld op de idee dat de beperking het beginpunt van alle kunst is; zij geeft richting aan een energiestroom en schept een moment in ruimte en tijd, waaraan wij betekenis toedichten. Het is de begrenzing die de leegte tot zinvolle ruimte maakt. Anders gezegd: de begrenzing genereert motivatie en geeft zin aan de eerste gespeelde noot. De musicus, zegt Oosterhaven, is de beheerder van zowel de toevoer als de grenzen. De grenzen zijn fluïde, veranderlijk; iedere uiting die wij als kunstvorm herkennen, is het tijdelijk resultaat van een oneindig proces van stromen en begrenzen. De perfecte vorm is nu, in plaats van de spiegel van een vooropgezette standaard, het moment waarop er werkelijk levende betekenis ontstaat uit de chemie tussen speler, ruimte en begrenzing en tussen luisteraar en spel."*⁶

Een bron van inspiratie was hierbij het boek *A New Kind of Science* van Stephen Wolfram.

---

⁶ <http://www.janruerdoosterhaven.nl/index.php/impromachine/>